

Sõna *toimuma* liigtarvitusest

Riina Reinsalu

vabakutseline keeleteoimetaja, MA

Õigus- ja haldustekstidelt eeldatakse täpsust. Kuna täpsuse mõiste on mitmetahuline, võib seda käsitleda nii sisu-, keele- kui ka tekstitasandi nähtusena.¹ Sisuline täpsus on erialase suhtluse põhitingimus ning selle kaudu väljendub kirjutaja asjatundlikkus. Keeleline täpsus seostub täpse terminikasutusega, kuid tähelepanu tuleb pöörata ka üldsõnavarale, et see oleks ühemõtteline ja stiililt võimalikult neutraalne. Samuti peab lauseehitus võimaldama sisust üheselt aru saada. Tekstitasandil väljendub täpsus teksti loogilises ja järjepidevas ülesehituses. Siinses artiklis võtan vaatluse alla keeletasandi, keskendudes sõnale *toimuma*.

Toimuma on sõna, mida kasutatakse õigus- ja haldustekstides üsna sagedasti. Kui juttu on näiteks praktikast, õppest, koosolekust, istungist, õnnetusest, tehingust või menetlusest, passib *toimuma* lausesse hästi. Jälgida võiks aga seda, et sõnaga *toimuma* ja selle vormidega liiale ei mindaks. Sageda tarvituse tõttu tükib teonimi *toimumine* vahel ka fraasidesse, kus ta ei anna tähendusele midagi juurde. Veelgi enam, ta muudab fraasi tarbetult pikaks, kuid paljusõnalised fraasid raskendavad teksti mõistmist. Seega kui tähendus ei kannata, võib jätta sõna *toimumine* lausest välja, nagu on toimitud alljärgnevatel näidetes².

Halvem

(1a) *Lõpueksami toimumise päeval ja vähemalt kahel päeval enne seda õppetunde ei toimu.*

(2a) *Eksami uue toimumisaja määrab liiklusregistri büroo.*

Parem

(1b) *Lõpueksami päeval ja vähemalt kahel päeval enne seda õppetunde ei toimu.*

(2b) *Uue eksamiaja määrab liiklusregistri büroo.*

Kui väljajätt lahendusena kõne alla ei tule (ja enamasti see nii ongi), tasub kaaluda asendust. Kuigi ka asendus ei ole universaalne meede, võimaldab see siiski mõnikord lihtsa vaevaga lisada lausesse keelelist täpsust. Alltoodud näidetes on sel eesmärgil kasutatud sõna *tegema*. Sõnaga *toimuma* võrreldes on *tegema* tähenduselt konkreetsem ja annab aimu osalise olemasolust, isegi kui osalist pole lauses sõnaselgelt mainitud. Nii väheneb lauses edasi antava tegevuse iseeneslikkus: tegevus ei toimu iseenesest, vaid keegi teeb seda.

Halvem

(3a) *(Taotleja on kohustatud:) taotluse menetlejat viivitamata teavitama taotluses esitatud andmetes toimunud muudatustest või ilmnenu asjaoludest ...*

Parem

(3b) *(Taotleja on kohustatud:) taotluse menetlejale viivitamata teatama taotluses esitatud andmetes tehtud muudatustest või ilmnenu asjaoludest ...*

¹ Tiiu Erelt. Terminõpetus. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2007, lk 329.

² Näitelauseid pärinevad elektroonilises Riigi Teatajas esitatud õigusaktide alg- ja terviktekstidest. Vajaduse korral on näitelauseid lühendatud. Parandussoovitustes on poolpaksu kirjaga esile tõstetud üksnes need sõnad, mis on käsitletava teema seisukohalt asjakohased, ülejäänud parandused on jäetud kommenteerimata.

(4a) Kui käesoleva paragrahvi 2. lõikes märgitud tööd **toimuvad** veehaarde sanitaarkaitsealal, siis on vajalik veehaarde omaniku nõusolek.

(4b) Kui selle paragrahvi 2. lõikes märgitud töid **tehakse** veehaarde sanitaarkaitsealal, on vajalik veehaarde omaniku nõusolek.

Näites 3a oleneb sõnavalik nimisõnast: muudatus on muutmise ehk kellegi tehtava tegevuse tulemus, mistõttu muudatused ei toimu, vaid neid tehakse, seevastu sõna *muutus* on muutumise ehk iseenesliku tegevuse tulemus ja selle juurde sobib *toimuma* hästi. Kuna ka tööd ei toimu iseenesest, vaid alati leidub keegi, kes neid teeb, tuleks niisamuti näites 4a eelistada sõnale *toimuma* sõna *tegema*. Nii nagu üldkeeles räägitakse kodu-, aia-, käsi-, tüki- või kaastöö tegemisest, mitte toimumisest (samuti mitte teostamisest), pole põhjust õigus- ja halduskeeleski teisiti toimida.

Näidetes 3a ja 4a täitis *toimuma* sisufunktsiooni, st väljendas tegevust, olgugi et nendes lausetes võiks eelistada sõna *tegema*, sest see on tähenduselt konkreetsem. Nominaliseeritud tegevuse (peamiselt *mine*-lõpulistele nimisõnade) korral on aga *toimuma* sageli kasutusel tugiverbina, paigutudes ühte ritta sõnadega *teostama*³, *aset leidma*, *kuuluma* ja *läbi viima*. Need verbid on sisutühjad: konkreetse tegevuse asemel annavad need edasi üldist tegevustähendust, toetades seeläbi nominalisatsioonide kasutust.⁴ Seega tekstis ei hinnata, edastata, kasutada, väljastata ega analüüsita, vaid räägitakse justkui ümbernurga: toimub hindamine, teostatakse edastamist, leiab aset kasutamine, kuulub väljastamisele või viiakse läbi analüüsimine. Kuigi selline *mine*-liitelisi sõnu soosiv väljendusviis on kujunenud õigus- ja halduskeeles tavaks – üks põhjusi on kindlasti see, et nii saab esitada tekstis sisalduvaid mõisteid nimisõna kujul –, muudab see teksti siiski abstraktsemaks ja raskemini mõistetavaks, pealegi ei ole see kooskõlas hea stiili tavadega.

Halvem

(5a) Kui saasteloa **kehtetuks tunnistamine toimub** saasteallika käitaja taotlusel, esitab ta sellekohase avalduse saasteloa andjale.

(6a) Riigilõivu **tagastamine toimub** riigilõivuseaduses sätestatud korras.

(7a) Arhivaalide üleandmiseks **ettevalmistamine ja üleandmine toimub** üleandja kulul.

Parem

(5b) Kui saasteluba **tunnistatakse kehtetuks** saasteallika käitaja taotlusel, esitab ta sellekohase avalduse saasteloa andjale.

(6b) Riigilõiv **tagastatakse** riigilõivuseaduses sätestatud korras.

(7b) Arhivaalid **valmistatakse** üleandmiseks **ette ja antakse üle** üleandja kulul.

Need kolm lauset on tüüpilised näited verbi *toimuma* kantseliitliku kasutuse kohta. Kuna olemas on tegevusobjekt ehk see, millega midagi tehakse, saab seda tüüpi lauseid hõlpsa vaevaga parandada: *mine*-vormiga tähistatud nimisõna tuleb tagasi viia tegusõna kujule (*tunnistamine* → *tunnistama*, *tagastamine* → *tagastama*, *ettevalmistamine* → *ette valmistama*, *üleandmine* → *üle andma*) ja panna tegija puudumise tõttu umbisikulisse tegumoodi. Aktiivset tegevust väljendav tegusõna võimaldab lahti saada abstraktsetest *mine*-vormidest ja anda seeläbi lausele konkreetsema sisu. Iseäranis suur vajadus vähendada *mine*-liiteliste sõnade hulka ilmneb näitest 7a, kus on lähestikku kasutatud kolme *mine*-vormis sõna (*üleandmiseks ettevalmistamine* ja *üleandmine*). Kuigi nominalisatsioonidele ei saa arvulist piirangut seada, võiks üldjuhul lähtuda

³ Sõna *teostama* kohta vt Riina Reinsalu. *teostama*-lembesed õigustekstid. – Õiguskeel, 2014, nr 3.

⁴ Mati Ereht, Tiiu Ereht, Kristiina Ross. Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007, lk 584.

põhimõttest, et järjestikku sobib kasutada kuni kahte *mine*-vormis sõna, sedagi eeldusel, et esimene neist on kindel mõiste (mõistelisest kasutusest on juttu allpool). Niisamuti võiks jälgida, et *mine*-vormis sõnu ei satuks sõnade üldarvu arvestades lausesse väga palju. Näites 7a on nendega selgelt liiale mindud. Peale umbisikulises tegumoes aktiivse tegevusverbi leidub veel teisigi viise, kuidas sõnast *toimuma* vabaneda.

Halvem

(8a) Raha **liikumine** e-kontol **toimub** selles valuutas, mis on antud e-kontole e-riigikassas määratud.

(9a) Registritoimikuga **tutvumine toimub** Patendiameti vastuvõtuosakonnas.

(10a) **Liiklemine** jääteel **toimub** ainult valge ajal, kui nähtavus on vähemalt 300 meetrit.

Parem

(8b) Raha **liigub** e-kontol selles valuutas, mis on e-kontole e-riigikassas määratud.

(9b) Registritoimikuga **saab tutvuda** Patendiameti vastuvõtuosakonnas.

(10b) Jääteel **tohib liigelda** ainult valge ajal, kui nähtavus on vähemalt 300 meetrit.

Erinevalt näidetest 5b, 6b ja 7b, kus on kasutatud umbisikulist tegumoodi, on näitelause 8b jäädud isikulise tegumoe juurde. Isikuline tegumood eeldab elusa või eluta tegija olemasolu lauses (keegi teeb midagi). Näites 8a on selleks raha. Kuna *raha liikumine toimub* ja *raha liigub* on samatähenduslikud, pole vaja keerutada ega eelistada pikemat varianti. Seevastu ülejäänud kahes lauses tuleb parandamisel rakendada teistsugust taktikat, sest nende lausete eesmärk on kujundada inimeste käitumist. Kaudsete tegevusjuhiste esitamine *toimuma* abil esindab taas kantseliiti, mistõttu võiks siinkohal kasutada modaalverbe. Lausesse 9a sobib võimalikkust väljendav sõna *saama* ja lausesse 10a lubatust väljendav sõna *tohtima*. Selline üldisikuline väljendusviis on omane mis tahes tekstidele ja vastab loomuliku keelekasutuse tavadele.

Eeltoodud näited puudutavad *mine*-lõpuliste nimisõnade ja *toimuma* tarbetut kooskasutust, kuid leidub ka selliseid *mine*-vormis sõnu, mis tähistavad omaette mõistet ja mida ei saa tegusõna kujule tagasi viia. Seetõttu ei mõju need koos sõnaga *toimuma* kantseliitlikult. Tuntuimad neist on mitmuslikud *läbirääkimised* ja *valimised*, kuid siia rühma kuuluvad ka näiteks *õigusrikkumine*, *enampakkumine* ja *eelhääletamine*, millele lisab tähendusnüansi liitsõna esiosa. Ära ei tohiks unustada aga seda, et *toimuma* ei ole ainus tegusõna, mida koos nendega kasutada. Saab ju läbirääkimisi pidada, õigusrikkumist toime panna ning valimisi, enampakkumist ja eelhääletamist korraldada.

mine-liitelisi sõnu ei tule ilmtingimata vältida ka näitelause 11a ja 12a, kuid stiilikaalutlustel on vaja muuta sõnastust. Tänu tehtud (mitte toimunud!) muudatustele, sh tegusõna väljavahetamisele, ei mõju laused enam kantseliitlikult.

Halvem

(11a) Muuseumi eelarve **kinnitamine** ja raha **kasutamine toimub** õigusaktidega kehtestatud korras.

(12a) Huvikooli kulude **osaline katmine toimub** huvikooli seaduse § 21 lõikes 4 sätestatud alustel.

Parem

(11b) Muuseumi eelarve **kinnitamisel** ja raha **kasutamisel juhitudakse** õigusaktidega kehtestatud korrast.

(12b) Huvikooli kulude **osalisel katmisel lähtutakse** huvikooli seaduse § 21 lõikest 4.

Seega ei tule sõna *toimuma* ilmtingimata vältida, kuid selle kasutus peab olema põhjendatud. Liigtarvitamise alla võib liigitada juhud, kus sõna *toimuma* järele puudub tegelik vajadus või kus selle asemel sobiks kasutada mõnd muud sõna. Sõna *toimuma* kasutust soosiva paberliku keelepruugi juured on sügaval ametkondlikes keeletavades, sest nii on harjutud väljenduma ja teistsugune sõnastusviis loob vastuolu väljakujunenud normidega. Need tavad on kohati väga tugevad, kuid teksti luues tasub mõelda sellele, kuidas võiks sama mõtet väljendada üldkeeles, st meie tavapärases keelepruugis. Kui sinna sobib *toimuma*, sobib see ka õigus- ja halduskeelde, muul juhul võiks aga kaaluda muud sõnastust. *Toimuma* väljavahetamine aktiivse tegevusverbi vastu ja *mine*-vormide hulga vähendamine ei muuda lauset vähem ametlikuks, vaid lisab sellele keelelist täpsust ja arusaadavust. Ühtlasi on selline väljendusviis kooskõlas ökonoomsuse põhimõttega: kogu vajalik teave antakse edasi optimaalse sõnade arvu juures. See aga tulekski õigus- ja haldustekstides eeskujuks seada.